

Warszawa, 26.05.2022

Ocena rozprawy doktorskiej mgr Barbary Róży Superson
pt. *Postawy matek wobec dzieci z niepełnosprawnościami w kontekście społecznej*
percepcji niepełnosprawności w Burundi,
przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Tadeusza M. Ostrowskiego

Oceniając w grudniu 2021 r. rozprawę przedłożoną przez p. mgr Barbarę Superson, wnioskowałam o skierowanie jej do poprawy i uzupełnienie niektórych elementów. Obecnie, przedstawiając ocenę poprawionej, uzupełnionej i znacznie w moim odczuciu zmodyfikowanej wersji, pominię komentarze, zawarte w recenzji poprzedniej, ograniczając się do zmian wprowadzonych przez Doktorantkę.

Przytoczę, o co wnioskowałam, ponieważ w dalszej części opinii odniosę się do tych zagadnień:

1. Uzupełnienie rozprawy o wskazanie konkretnego kontekstu teoretycznego, w jakim analizowane są postawy matek dzieci z niepełnosprawnością, a także uzupełnienie przeglądu literatury na temat czynników kształtujących te postawy oraz czynników wpływających na percepcję niepełnosprawności.
2. Zachowanie spójności wyводу – wskazanie koncepcji teoretycznych we wprowadzeniu, zgodne z nimi postępowanie badawcze oraz uwzględnienie wybranych ram teoretycznych w dyskusji wyników.
3. Uporządkowanie pracy pod kątem zgodności sformułowanych pytań z wprowadzeniem teoretycznym, kolejnością prezentacji wyników oraz dyskusją (przedyskutowanie odpowiedzi na sformułowane pytania, oparte na zebranych wynikach).
4. Wyklarowanie podniesionych w recenzji kwestii metodologicznych, w tym dokładniejszy opis uczestników i procedury badania (sposobu przeprowadzenia wywiadów, badań Testem Zdań Niedokończonych i innymi narzędziami).
5. Zamieszczenie w pracy materiałów umożliwiających czytelnikowi prześledzenie procesu wnioskowania, który doprowadził Doktorantkę do konkluzji zaprezentowanych w rozprawie, w tym załączenie materiałów źródłowych, np. not powstających w procesie badawczym, o których Doktorantka jedynie wspomina, lub transkrypcji wywiadów (albo

ich elementów), z jasnym wskazaniem, które treści dostarczyły podstaw do wnioskowania naukowego w danym obszarze.

6. Wskazanie ograniczeń badania w końcowej części dyskusji.

Poniżej przedstawiam ocenę wprowadzonych przez Doktorantkę zmian.

Ad. 1 i 2 – kontekst teoretyczny i spójność rozprawy

Niewątpliwie Doktorantka wykonała znaczną pracę w odniesieniu do tych uwag. Trzy pierwsze rozdziały zostały w dużej mierze opracowane od nowa lub – niektóre wcześniejsze części – zasadniczo rozbudowane i zmienione. Uporządkowane zostały pojęcia, podane ich definicje i umocowanie w kontekście teoretycznym, co czyni cały wywód wyraźnie bardziej klarownym i spójnym wewnątrznie w porównaniu do pierwowzoru. Nieporównanie lepsze jest osadzenie pracy w literaturze przedmiotu. W sposób pełniejszy zaprezentowane zostały różne modele niepełnosprawności; nie bezrefleksyjnie, a z pokazaniem ograniczeń każdego z nich. Doceniam pogłębione rozważania Autorki nad trudnościami z jednoznacznym ujęciem znaczenia pojęcia „niepełnosprawność” oraz społecznym i kulturowym kontekstem zjawiska określanego tym terminem. Rozważania te dobrze współgrają z naukowymi debatami, jakie toczą się w tym obszarze, mając przełożenie na rozwiązania w polityce społecznej wprowadzane w poszczególnych krajach. Szczególnie wartościowa jest dodana w drugiej wersji rozprawy część poświęcona *Disability Studies*, ściśle się ona bowiem wiąże ze sposobem interpretacji informacji zgromadzonych przez Autorkę w badaniu własnym.

Również rozdział poświęcony społecznej percepcji niepełnosprawności został zasadniczo zmieniony i rozwinięty. Autorka dodała wiele informacji o charakterze historycznym, co jednak w tej pracy nie wydaje się niepotrzebnym rozbudowywaniem treści bez związku z głównym wywodem. Ewolucja poglądów na temat niepełnosprawności oraz zmiany w społecznej percepcji osób z niepełnosprawnościami to złożone procesy, wciąż trwające i w różnych społeczeństwach znajdujące się na różnych etapach. To historyczne wprowadzenie pozwala lepiej zrozumieć specyfikę spostrzegania osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin w społeczeństwie burundyjskim. Uporządkowanie czynników warunkujących wspomnianą percepcję to także wartościowa zmiana w pracy, podobnie jak rozdział odnoszący się do postaw matek wobec dzieci oraz znaczenia czynników kulturowych (i wielu innych) w tym obszarze.

Ad. 3 i 4 – kwestie metodologiczne

Cel badań został przedstawiony bardziej klarownie i lepiej odpowiada istocie badania. Pytania badawcze również zostały zmodyfikowane – ich liczba jest mniejsza, ale przede wszystkim Doktorantka zrezygnowała z takiego ich sformułowania, które w kontekście metodologii tej pracy nie mogło być utrzymane (np. pytania o determinanty postaw wobec osób z niepełnosprawnościami).

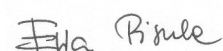
Rozprawa w obecnym kształcie pozwala na bardziej szczegółowe zapoznanie się z przebiegiem postępowania badawczego. Wzbogacony został opis badanej próby, zwłaszcza uczniów. Dodane informacje, których brakowało w poprzedniej wersji, znacząco podnoszą możliwość oceny poprawności procesu, który doprowadził Autorkę do sformułowania konkluzji. Szczególnie ważne jest dokładne przedstawienie zakresu tematycznego wywiadu ustrukturyzowanego przeprowadzonego z uczestnikami. Zastosowane w badaniu metody nie mogły już na tym etapie zostać zmienione i uznać je należy za relatywnie słabo spełniające wymagania stawiane narzędziom badawczym w dyscyplinie psychologia. Jednakże specyfika tej pracy i przyjęte podejście w pewnym stopniu uzasadniają zastosowanie właśnie ich. Co ważne, Autorka jest świadoma ograniczeń związanych z wykorzystanymi metodami/narzędziami.

Ad. 5. Doktorantka dodała do wcześniejszej treści rozprawy podrozdział 5.11, w którym szczegółowo przedstawiła przykładowy proces wnioskowania na podstawie zgromadzonych z różnych źródeł informacji. Nie wnikając w poprawność metodologiczną kolejnych elementów tego procesu, mogę z pewnością stwierdzić, że dodane informacje pozwalają lepiej prześledzić przebieg analiz przeprowadzonych przez Autorkę, umożliwiając przynajmniej częściowo własną analizę zgromadzonych danych oraz ułatwiają ocenę trafności konkluzji sformułowanych w rozprawie. Podobną rolę odgrywają liczne uzupełnienia wprowadzone w rozdziale „Wyniki badań własnych”. Rozumiem, że dołączenie do rozprawy transkrypcji wszystkich wywiadów mogłoby być z różnych powodów trudne, choć byłoby to niewątpliwie cenne.

Ad. 6. Zamieszczony w rozprawie podrozdział „7.5. Ograniczenia badań własnych” stanowi znaczne rozwinięcie wcześniejszego tekstu na temat ograniczeń badania i świadczy o wglądzie w Doktorantki w poruszaną problematykę i dostrzeganiu również słabości pracy. Ta krytyczna analiza niewątpliwie jest ważnym krokiem przy planowaniu dalszych poszukiwań badawczych.

Konkluzja:

Rozprawa doktorska mgr Barbary Superson została w znaczący sposób uzupełniona i poprawiona w porównaniu do swojej wcześniejszej wersji. Niektóre słabości, jakie pozostały, mogą być omówione podczas publicznej obrony, a część z nich była zapewne obiektywnie trudna do wyeliminowania, biorąc pod uwagę specyfikę tej pracy. Badania przeprowadzone w innej kulturze, wyraźnie różniące się od europejskiej, w dodatku wymagające pomocy tłumacza w poznawaniu zjawisk dotyczących psychologicznej sytuacji matki dziecka z niepełnosprawnością w społeczeństwie, w którym niepełnosprawność równa się niepełnowartościowość, to ogromne wyzwanie. Można go nie podejmować, wychodząc z założenia, że nie sposób sprostać wysokim wymaganiom metodologicznym. Można też jednak, jak uczyniła to Doktorantka, zmierzyć się z tym wyzwaniem i poszukiwać odpowiedzi na istotne pytania, wzbogacając tym samym wiedzę o zjawiskach dotyczących percepcji niepełnosprawności i sytuacji osób z niepełnosprawnościami we współczesnym świecie. Nie będąc entuzjastką teorii ugruntowanej i prowadzonych w jej ramach poszukiwań badawczych, pozostaję sceptyczna wobec naukowego umocowania części zaprezentowanych konkluzji. Mam jednak świadomość, że to podejście badawcze ma zwolenników i jest w dyskursie naukowym akceptowane, a przez wielu badaczy także cenione. W swojej końcowej ocenie biorę przede wszystkim pod uwagę wyjątkowość tej pracy oraz starania włożone przez Doktorantkę, aby w możliwie dużym stopniu uwzględnić standardy badań psychologicznych. Doceniam pogłębienie teoretycznej warstwy rozprawy, uzupełnienie opisu procedury oraz analizy danych. Uważam, że w aktualnej postaci rozprawa spełnia wymagania ustawowe, w związku z czym wnioskuję o dopuszczenie mgr Barbary Superson do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

prof. dr hab. Ewa Pisula
Wydział Psychologii
Uniwersytet Warszawski